

Einde en begin

Het einde van een zaak is beter dan zijn begin

Pred. 7 : 8 (Lezen: Pred. 7 : 1 – 10)

Wat is *beter*? Het einde of het begin? Is bijvoorbeeld het einde van 2017 *beter* dan het begin van dat jaar? Voor ons gevoel en in onze ervaring is het begin doorgaans *beter* dan het einde. Wij denken aan gezondheid, conditie, werkgelegenheid, relaties, kerkverlating. Aan een geliefde die ons is ontvallen. Aan wat er in het nieuws is over bosbranden, lawines, oorlogen, terreur ...

Weet de Prediker wel wat er te koop is? Ik vraag hem of hij wel eens denkt aan wat mij in tranen doet uitbarsten en moedeloos stemt. Hij antwoordt: Om mij te begrijpen, moet je letten op het verband waarin de bovenstaande woorden klinken. Luister: *Beter* is een goede naam (dat is wat u bent) dan goede olie (dat is wat u hebt): zo is de dag van iemands dood *beter* dan diens geboortedag. Daarom is het *beter* te gaan in het klaaghuis (waar rouw is), dan in een huis van de maaltijd (waar wordt gefeest). *Want*: in het sterfhuis is het einde van alle mensen. Daar kan een levend mens nog wat van leren, namelijk: lessen over het einde!

Het gaat in vs. 8 dan ook niet om het einde van 'iets', een ding of een zaak, maar om mensenlevens die beginnen en eindigen. 'De levende – de wijze - neemt dat ter harte' (vs. 2).

De Prediker gaat verder: 'Het treuren is *beter* dan het lachen'. Van een condoleance- bezoek kunt u meer leren dan van een lach-show. Het einde is *beter*. Daarom: 'Zeg niet: Vroeger was het *beter* dan nu. Wie dat wel zegt, spreekt niet uit wijsheid' (vs. 10).

Dat had ik niet gedacht. Gedachtig aan 'vroeger', concludeer ik vandaag dat het er niet *beter* op geworden is. En toch: Let op het einde! 'Het hart van de wijzen is in het klaaghuis (waar rouw is), maar het hart van de dwazen is in het huis van blijdschap' (plezier). Wat zoek je dus in een sterfhuis? 'Wijsheid'! Leren verstaan wat Mozes bidt (in de oudste Psalm 90): 'Leer ons zo onze dagen tellen dat wij een wijs hart verkrijgen', een nieuw hart waarin 'de vreze des HEEREN' woont, een hart vol van de 'Geest der wijsheid', en dus vervuld van Christus, die in de boeken Spreuken en Prediker zich openbaart als 'de 'Wijsheid', door Paulus verkondigd als de 'Wijsheid van God' (1 Kor.1).

Word ik zonder meer 'wijs' van wat ik in een sterfhuis leer? Wordt iedere dwaas die een uitvaart meemaakt een 'wijze'? Nee, dat zegt de Prediker niet. Wel dit: De 'wijze' - een gelovige - leert daar wat. En dat geeft hij aan ons door. Vandaar: 'Het is *beter* te horen (!) de bestraffing van de wijze, dan te luisteren naar het lied van de dwazen' (vs. 5). Waar heeft

Inhoud

Meditatie

Dr. M. Verduin, Zeist

1

Aan het begin van 2018

Dr. H. Klink, Hoornaar

2

Het theocratisch ideaal van A.A. van Ruler (I)

Dr. J.G. Barnhoorn, Nunspeet

5

De meeste van deze is de liefde (I)

De nagedachtenis van Johanna

Adriana Ader-Appels aan haar man

O. Dubois

7

Nieuwjaarsgroet

De redactie van *Ecclesia* wenst de lezers een goed 2018, onder de zegen van Christus. Hij is de Goede Herder die ook in dit jaar garant staat voor het heil van zijn gemeente en van de enkele christen. 'Zie, Ik ben met u alle dagen, tot aan het einde van deze wereld!' (Mattheüs 28: 18).

de bestraffende wijze het dan over? Over het einde! En de dwaas? Die doodt zijn tijd met grappen en grullen om zijn gedachten over het einde te verdringen. Hij roept niet op tot bezinning. Een dwaas telt niet in 'dagen', maar in 'vele jaren', zegt Jezus (Luk. 12).

Kom eens mee, zegt de Prediker. Naar een sterfhuis. Bewaar in je hart wat je daar ziet en hoort. Kom vervolgens ook eens mee naar een zaal, een arena of een schouwburg, of welke locatie ook waar een agenda van 'vermaak' wordt afgewerkt. Geef je ogen en oren de kost. Laten we daarna alles evalueren, zoals dat heet. Zeg me: Wat is er voor u of jou *beter*? Of is het jou om het even? Hoor, zie je geen verschil? Waar kies je voor? Waar is jouw hart vol van? Waar gaat het naar uit? Waar ga je in op? Waar ga je heen? Kortom: Wat is jouw *einde*?

Jezus Christus zegt: 'Ik ben het begin en het einde'. Het gaat om Hem, elke dag. Hoe meer dagen wij krijgen wanneer Hij ons leven is, wordt het almaar *beter*. Niet wat onszelf, onze ervaringen en gevoelens betreft, maar wat God en zijn beloften aangaat, met het oog op zijn toekomst. Wie wandelt met God heeft het *beste* tegoed. Onderweg naar het *beste*, is het vandaag *beter* dan gisteren. Voor wie 'in Christus' is, wel te verstaan. 'In zonde ontvangen en geboren' - de eerste dag van ons leven - maar door de Geest 'opnieuw geboren'. Zo wordt duidelijk wat de Prediker bedoelt met zijn inzet van hoofdstuk 7: '*Beter* is de dag van de dood dan de dag waarop iemand geboren wordt'.

De Hebreeuwse tekst in vers 8 luidt: 'Het einde is *goed*, *beter* dan het begin'. 'Goed' is hetzelfde woord als in Genesis 1: 'En God zag dat het goed was'.

'Goed' is *tov*. Het einde van een leven dat beantwoordt aan wat de HERE bedoelt, wat Hij wil, is goed, *tov*, namelijk een nieuwe schepping. Dat is een leven van groeien in de kennis van Christus, tot eer van God. Een leven vanuit het *einde*! Het boek Prediker besluit als volgt: 'Van alles wat gehoord is, is het einde van de zaak: Vreest God en houdt Zijn geboden ... want God zal ieder werk in het gericht brengen ...' Met andere woorden: Het einde is tevens het '*eindgericht*', waarin hij of zij die in Christus gelooft, wordt vrijgesproken, gerechtvaardigd.

Nog dit: 'Het einde van een woord (!) is goed ...', staat er letterlijk. Het Woord van God is daad! Van wat de HERE met ons leven doet door zijn Woord, in de kracht van de Heilige Geest, zal Hij tenslotte (aan het *einde*) zeggen: 'Het is goed!' Dat is *tov*! Het *einde* zal *beter* zijn dan het begin.

Tenslotte: Wie dat gelooft, verstaat ook het vervolg van vers 8: '... de lankmoedige is BETER dan de hoogmoedige'. De hoogmoedige is de 'dwaas' van de versen 4 en 5. Hij lacht de 'wijze' uit. En 'de lankmoedige', wie is dat? In de eerste plaats de HERE zelf! (Ex. 34 : 6). God is goed, BETER dan de hoogmoedige. Het einde van zijn Woord is *beter* dan het begin. Door het Woord worden namelijk hoogmoedigen herschappen tot lankmoedigen, worden dwazen wijs en gaan spotters die het eindgericht weglachen, ernstig rekening houden met het einde. De HEERE ziet dan mensen 'naar zijn beeld en gelijkenis'. Nieuwe schepping. Hij ziet dat het 'goed' is. Eind goed, al goed!

M. Verduin, Zeist

Aan het begin van 2018

We staan aan het begin van een nieuw jaar. Wat heeft de toekomst in het verschiet? Wie deze vraag stelt, bevindt zich in het gezelschap van Maria, de moeder des Heren. Meer dan vele anderen heeft deze vraag haar bezig gehouden.

Vanaf de aankondiging van de geboorte lezen we dat zij verwonderd vragen stelt. Wat heeft de verschijning van de engel te betekenen? Wat is de strekking van zijn boodschap? Welke uitleg moet ze geven aan de wonderlijke ontmoeting met Elisabeth in het berglandschap in Judea? Rond de geboorte van Johannes de Doper merkt ze dat de mensen aanvoelen dat er iets gaat gebeuren, dat er iets in de lucht hangt. Wat zal dat zijn? Maria weet weliswaar meer, maar ook zij kon dat niet overzien.

Dezelfde vragen drongen zich nog meer op in de nacht van Jezus' geboorte. Hij werd geboren in een stal in de stad van David. Juist daar was geen plaats in een herberg. En in dezelfde nacht kwamen herders vertellen van de engel die hen verscheen en van het 'Ere zij God' dat uit de hemel schalde. Wat een contrast: haar Kind die de troon van David zou bestijgen en de geboorte in de stal; de eenvoudige herders die hun verhaal deden en het beloofde Kind, van wie de engelen zongen. Wat heeft dat allemaal te zeggen, voor haar Kind, voor Israël, voor deze wereld?

Bewaren en overwegen in haar hart

Dat Maria zich deze vragen stelde, staat vast. Lukas vertelt dat de herders vol geestdrift overal vertelden

over wat ze hadden gezien, maar, zo vervolgt hij, 'Maria bewaarde deze dingen, die overwegende in haar hart.'

Maria 'bewaarde' deze dingen. Letterlijk staat er: zij hield ze allemaal vast. Ze betrok ze in haar overwegingen. Het woord 'overwegen' is in het Grieks opvallend. Er staat *sunballein*. Letterlijk betekent het 'bij elkaar brengen'. In het woord zit het Nederlandse woord 'bal' dat van dezelfde wortel is afgeleid. *Ballein* is het Grieks voor 'gooien'. Het woord doet denken aan iemand die aan het jongleren is: hij houdt meerdere ballen in de lucht. Hij doet dat vliegensvlug en niet één valt op de grond. Zo stromen de gedachten bij Maria binnen. Ze houdt ze alle vast. Ze komen bij haar op en duiken weer weg. En toch houdt ze ze bij elkaar en probeert ze zicht te krijgen op wat er gebeurt.

Zij doet dat 'in haar hart', de plaats in het innerlijk waar God zijn licht laat vallen. Zij houdt dus de dingen die haar overkomen vast en overweegt ze in het licht van Gods aangezicht.

We kunnen Maria begrijpen. Het staat niet ver af van wat veel vrouwen overkomt. Jezus is haar eerste Kind. Als een meisje verkering heeft, leeft ze nog min of meer voor zichzelf en voor de ander met wie ze door het leven wil gaan. Dat geldt ook voor de eerste tijd in haar huwelijk als er nog geen kinderen zijn. Zodra zij in verwachting is, ziet zij de dingen om haar heen in een ander licht. In de wereld die haar omringt, moet haar kind groot worden en zijn of haar weg vinden. Hoe zal dat gaan? Zal er ruimte zijn om met God door het leven te gaan? Door het kind dat ze verwacht en ontvangt, raakt ze dus veel intenser betrokken bij de wereld en bij de dienst van God. Dit geldt in veel sterkere mate voor Maria. Zij was al betrokken op het volk van Israël. Wat zal de betekenis van haar Zoon zijn voor dit volk? Maar ook: hoe zal het volk Hem tegemoet treden? Wat moet er van dit Kind worden?

Het 'geheim' van Maria

Die vraag wordt nog dringender door de ontmoeting met de oude Simeon in de tempel, korte tijd na de geboorte. De profetische Simeon ligt een tip van de sluier op als hij voorzegt dat het Kind niet alleen tot een zegen zal zijn, maar ook tot een val. Het zal op veel weerstand stuiten. Maria zal de pijn daarvan hevig voelen: een zwaard zal door haar ziel gaan. Hoe vaak zal ze aan de woorden van Simeon hebben teruggedacht! Dat was zeker het geval toen Jezus 12 jaar was en Hij zijn eigen leven begon te leiden, enigszins los van haar en Jozef. Het eerste teken daarvan

was toen Hij in de tempel achterbleef en hun verbaasd vroeg hoe ze zo angstig hadden kunnen zijn: 'Wist u niet dat Ik moet zijn in de dingen van mijn Vader?' Naar aanleiding van deze gebeurtenis lees je voor de tweede keer: 'Maria hield deze dingen vast en overwoog ze in haar hart.' Ze voelde de afstand tussen haar en Jezus. Waar zou dit op uitlopen? Ze kon het niet overzien, maar voor het aangezicht van God hield ze de dingen vast, totdat God haar helderheid zou geven.

Wie Lukas 1 en 2 leest, begint te begrijpen wat het geheim geweest is van Maria. Zij aanvaardde de dingen zoals ze kwamen en vooral: ze geloofde. De woorden die ze sprak bij de komst van de engel, geven het grondpatroon aan van haar leven en omgang met die dingen die boven haar macht gingen: 'zie de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar uw woord.' Maria aanvaardde en geloofde. God zou zijn belofte waar maken. Hoe dat zou gaan en wat de draagwijdte ervan was, ontging haar. Dat gaf ze in eerbied uit handen. Ze legde het in Gods handen.

De 'dingen' van vandaag

Aan het begin van 2018 hebben ook wij tal van 'dingen' die ons te denken geven. We tasten de toekomst af en proberen haar te duiden. Hoe zal ons eigen leven gaan, hoe zal het gaan in ons eigen land en ook: hoe zal het gaan in de wereld? Je hoeft maar te denken aan de spanningen in de EU, in het Verre Oosten en vooral ook in het Midden Oosten. Wat zal de toekomst zijn van de Kerk?

Maria's 'zien'

Maria aanvaardde de dingen die op haar af kwamen en geloofde.

Is dat het enige wat gezegd kan worden? Je vraagt je onwillekeurig af: hoe heeft ze deze houding kunnen volhouden in de week dat de vijandschap tegen de Here Christus zo bitter werd dat men Hem kruisigde en Simeons voorspelling werkelijkheid werd?

Het is met het oog op deze vraag goed om nog eens naar Lukas 2 te kijken. De tekst waarin Lukas Maria's houding typeert, staat direct na de zin waarin hij vermeldt dat mensen die de herders hoorden, verwonderd waren over de dingen die over dit Kind gezegd werden. De nadruk ligt op 'dit Kind'. We zien het liggen in de kribbe. Ook toen Simeon zijn voorzegging deed, viel het volle licht op dit Kind. Hij nam het in zijn armen en riep vol vreugde: 'Nu laat U, Heer, uw dienstknecht gaan in vrede, want mijn ogen hebben uw heil gezien! Met de laatste woorden

bedoelde hij het Kind dat hij in zijn handen had en omhoog hield.

Zowel in de stal als in de tempel heeft Maria haar oog laten vallen op dit Kind. Dat troostte haar. Een moeder kan, als ze zich zorgen maakt, uitgerekend troost ondervinden door naar haar kind te kijken. Over het prille leven lijkt een belofte te liggen.¹ Er waren meer redenen voor Maria om zo naar haar Kind te kijken. Over dit Kind lag de glans van Gods belofte. Daarom jubelden de herders en daarom hief Simeon een lofzang aan. Zij zagen het. Maria zag dat nog veel meer.

Wat dat met Maria deed, heeft niemand mooier verbeeld dan Rembrandt in het schilderij waarmee hij ons een inkijkje geeft in de huiskamer in Nazareth. We zien op de achtergrond Jozef de timmerman bezig in de werkplaats. Op de voorgrond zien we Maria. Ze zit naast de wieg. Ze leest in de Bijbel. Veel gaat er door haar heen. Simeon heeft gezegd dat het Kind tegenspraak zal oproepen. Een zwaard zal daarom door haar ziel gaan. En toch! Ze heeft haar vinger liggen bij de belofte van Jesaja, die evenals de engel zei, dat Hij zal heersen. Hoe moet ze het een bij het ander brengen? Hoe zal dat gaan? Ze tast in het duister. Dan kijkt ze naar de wieg. Ze haalt de sluijer ervoor weg en kijkt naar het Kind. Ze *ziet*: over Hem ligt Gods vrede. Op Hem rust Gods belofte en Hij wordt omringd door Gods trouw. Gods licht valt op Hem, omgeeft Hem. Dit Kind zal alles in orde brengen.

Maria heeft dus, evenals Simeon, in haar overwegingen over wat er zou gaan gebeuren, dit Kind zelf betrokken. Zij heeft dus niet alleen aanvaard en geloofd. Zij heeft vooral gekeken naar dit Kind. Daardoor heeft ze haar uitzicht en vreugde behouden. Dit 'kijken' heeft ze volgehouden. Ook later bij het kruis,

toen een zwaard door haar ziel ging. Ze lette op Hem, hoe Hij was in zijn lijden, ook op hoe Hij op God hoopte en sterk was. Zo lag Gods glans over Hem, tot op het laatste moment. Dit 'zien' op haar Zoon heeft haar door de crisis, die de kruisiging betekende, heen geholpen. Het heeft ook op dat bittere en wrange moment geholpen te aanvaarden en vooral te geloven. Tot het Pasen werd – en Pinksteren. Toen werden 'alle dingen', die ze tot dan toe had vastgehouden en voor Gods aangezicht naast elkaar had gelegd, opeens duidelijk. Pasen betekende een doorbraak in haar geloof. God had zijn belofte vervuld! Nu was het haar duidelijk waarop het allemaal moest uitlopen! Wat een vreugde!

Wij zijn bevoorrecht

Het bovenstaande maakt duidelijk dat wij meer bevoorrecht zijn dan Maria. Wij weten meer dan zij wist. De mogelijkheid van ergernis was bij haar veel directer aanwezig dan bij ons. Wij weten van Pasen, Hemelvaart en van Pinksteren, van de uitzending van de apostelen, de bekering van Paulus. Wij weten hoe de kerk de eeuwen door in buitengewoon moeilijke omstandigheden bewaard is gebleven.

Maar juist daarom moedigt Maria's houding ons aan om in haar spoor te gaan, als we denken aan de 'dingen' van vandaag. Zij moedigt ons aan om op Jezus te zien, want: 'Buiten alle twijfel, groot is het geheimenis van de dienst aan God: God is geopenbaard in de Geest, is verschenen aan de engelen, is gepredikt onder volkeren, is geloofd in de wereld en is opgenomen in heerlijkheid' (1 Timotheüs 3: 16)

Wat leert Maria ons?

- Als de dingen voor ons onoverzichtelijk zijn en wij de verwickelingen in de wereld en Gods beloften moeilijk bij elkaar kunnen krijgen, terughoudend te zijn in ons oordeel en gelovig te wachten. God is machtiger dan wij.
- In praktijk te brengen wat Psalm 62 ons voorhoudt:
*Mijn ziel is immers stil tot God,
Van Hem wacht ik een heilrijk lot,
Hij immers zal mijn rotssteen wezen.*
- God kan onverwacht een doorbraak geven, juist met betrekking tot die dingen die voor ons nú raadselachtig zijn. Een zwaard ging door Maria's ziel en – het werd Pasen. Dit patroon geeft de geschiedenis steeds weer te zien. God zal almachtig ingrijpen, juist als we het niet verwachten. Hij zal het leven van de Kerk vlot trekken of op de wolken terugkomen.

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk,
Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en
Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

ISSN nummer: 2542-7725

Abonnementprijs: € 30,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen
tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. NL72INGB0000 8871 47
Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of
Bankrekeningnr. NL95RAB00348 9696 19 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: Langeveld grafische afwerking BV, Zoetermeer

Diepte van aarde en vrucht

Juist aan het begin van het nieuwe jaar hebben we alle reden om in Maria's spoor te gaan. Niet alleen voor onszelf. Ook voor anderen.

De Bijbel laat ons ook zien hoe zij juist vanwege deze geloofsgestalte van uitzonderlijke betekenis is geweest. Het is merkwaardig dat haar houding in Lukas 2 enigszins in contrast staat met die van de herders. De herders brachten het woord vol geestdrift aan de buitenstaanders. Daar valt niets op aan te merken. Integendeel. Maar Maria's houding is anders, dieper, sterker, minder afhankelijk van het moment: 'Maria bewaarde deze dingen en overwoog ze in haar hart.' Haar houding lijkt op die van de andere Maria, die met Martha en Lazarus samenwoonde in Bethanië bij wie Jezus graag kwam. Als Jezus op bezoek was, onderbrak ze haar werk, zette ze zich aan zijn voeten en luisterde ze naar zijn woorden. Daarmee koos ze 'het goede deel' uit, zoals Jezus zei. Zijn woorden vielen in diepe aarde, zoals Jezus zegt in de gelijkenis van de Zaaier, waarin Hij het zaad prijst dat niet direct opkomt maar na verloop van tijd vrucht draagt – honderdvoud.²

Zo heeft Maria vrucht gedragen. Juist zo is ze van onschatbare betekenis geweest.

- Voor Jezus. Van haar ontving Hij de eerste indrukken in het leven. De woorden die zij gelovig sprak, heeft Hij ingedronken, haar houding in zich opgenomen. Zij heeft Hem gestempeld.
- Voor Johannes. Op aanwijzing van Christus nam hij Maria in zijn huis. Aan hem hebben we het rijk-

ste Evangelie te danken.

- Voor de eerste christengemeente. Zij was op het Pinksterfeest in Jeruzalem. Ze heeft aan de eerste christenen verteld van Jezus. Als gerijpte gelovige heeft ze velen de weg gewezen.

Niet veel wordt van Maria vermeld. Ze verdwijnt na Lukas 2 wat op de achtergrond. Maar wát vermeld wordt, laat zien hoeveel we aan haar te danken hebben. Door te zien op Jezus heeft Maria veel betekend! Hetzelfde geldt voor ons als wij in deze tijd op Jezus zien, die met eer en heerlijkheid gekroond is. Dan verflauwen we niet, maar richten we onze knieën op en reichten de verslachte handen en volgen Hem, tot we het eindpunt hebben bereikt! Ook aan het begin van 2018.

H. Klink, Hoornaar

Noten

- 1 Denk aan Psalm 8, ook in de LXX
- 2 Maria's houding komt in grote lijnen overeen met wat we lezen in Jezus Sirach 3 vanaf vers 19: 'Mijn kind, voer uw werken uit met zachtmoedigheid en u zult door aangename mensen bemind worden. Hoe groter u bent, verneder u des te meer en u zult genade bij God vinden. Velen zijn hoog en zeer vermaard, maar de zachtmoedigen worden de verborgenheden geopenbaard. Want de macht des HEREN is groot en wordt door de nederigen geëerd. Dingen die u te zwaar zijn, onderzoek ze niet onbedacht en die u te sterk zijn vors ze niet na uit dwaasheid. Wat u bevolen is, overleg dat heilig (Statenvertaling).

Het theocratisch ideaal van A.A. van Ruler (I)

In het najaar van 2015 is aan de reeds verschenen delen van Van Rulers *Verzameld Werk* - een gigantische onderneming van Uitg. Boekencentrum - een nieuw deel toegevoegd, en wel van zó grote omvang, dat het in twee banden is uitgegeven, die elk tegen de duizend pagina's tellen: VIa en VIb. Het eerste deel is gewijd aan slechts één onderwerp: de theocratie, het tweede bevat een groot aantal artikelen op het terrein van cultuur, samenleving, politiek en onderwijs.¹ Hiermee is de publicatie van Van Rulers oeuvre een reuzenstap verder gekomen, waarmee wij de samenstellers van het *Verzameld Werk*, en wel in het bijzonder de eindredacteur, Dr. D. van Keulen, bij deze hartelijk gelukwensen.

Terugblik

Het spreekt vanzelf, dat het recenseren van volumieuze werken als de nu verschenen boekwerken een hachelijke onderneming is. Men zal een keuze, een heel bescheiden keuze zelfs, moeten maken. Met voorbijgaan aan deel VIb, waarvan wellicht te zijner tijd een en ander ter sprake zal komen, zal ik mij in dit nummer van ons blad en in de beide volgende nummers tot het eerste deel beperken. Mijns inziens verdient het echter aanbeveling eerst nog even terug te grijpen op mijn bespreking van de voorgaande delen.

In de beide eerste delen kwamen de zogenaamde vóórfragen aan de orde, – vragen als: Wat is waarheid? Wat is theologie? Wat is de plaats van de theologie binnen het geheel der wetenschappen? Hoe is de verhouding tussen vakken als dogmatiek en wat valt er

over de Heilige Schrift te zeggen?

Het derde deel draagt als titel: *God, Schepping, mens, zonde*. Het is onderverdeeld in zeven clusters, die gewijd zijn aan de thema's God, de schepping, Gods voorzienigheid, de mens, de zonde en het aardse leven, terwijl in het laatste cluster "thema's uit de actualiteit" aan de orde komen. Deel vier, dat net als het zesde deel uit twee banden bestaat, is gefocust op "Christus, de Geest en het heil." Na een aantal artikelen over de christologie wordt de lezer vergast op een lange serie opstellen over de heilsfeiten: de vleeswording van het Woord, kruis, opstanding en hemelvaart, en op een reeks van teksten over de Heilige Geest. De tweede band van deel vier bevat artikelen over de realisering van het heil, het leven uit het heil (de ethiek) en de ervaring van het heil.

Eigen weg

Arnold Albert van Ruler (1908-1970) behoorde met O. Noordmans (1871-1956) en K.H. Miskotte (1894-1976) tot "de grote drie", het befaamde trio, dat in de vorige eeuw in theologisch Nederland jarenlang de toon heeft aangegeven. Aanvankelijk – al in zijn gymnasiumtijd (!) – een fervent bewonderaar van de bekende theoloog Karl Barth, begon Van Ruler, juist in een tijd, waarin Barths aanhang steeds groter werd, gaandeweg meer afstand van de Zwitserse magister te nemen om voortaan een geheel eigen weg te gaan.

Op deze weg moet hij zich nu en dan erg eenzaam gevoeld hebben, – een lot overigens, dat hij, ten dele althans, mede aan zichzelf te danken had, doordat hij zich in de wijze, waarop hij zijn gedachten vertolkte, niet zelden heel provocerend placht uit te drukken. Karakteristiek voor hem is bijvoorbeeld zijn typering van het Oude Testament als "de eigenlijke bijbel" en van het Nieuwe Testament als het "verklarende woordenlijstje" achterin. En niet minder opzienbarend is zijn gedachte van het zogenaamde messiaanse intermezzo: in de voleinding zal Christus – de Middelaar! – zijn rol van Messias neerleggen en het Koninkrijk teruggeven aan de Vader.

Noodmaatregelen

Uitspraken als deze – die naar het oordeel van velen tekortdoen aan de unieke betekenis van Christus – staan overigens in een heel speciale context. Wij denken in dit verband aan het dikwijls door hem gebezigde woord "noodmaatregel" en aan het onderscheid, dat hij maakt tussen het doel, dat God zich gesteld heeft, en de middelen, die Hij gebruikt om zijn doel te bereiken. De middelen zijn (niet meer dan) noodmaatregelen. Het drááit om het middel, het gáát

om het doel. Zo is bijvoorbeeld het verbond een noodmaatregel. En dit geldt ook voor de verzoening, de kerk, het ambt, de incarnatie en zelfs van Christus. Ja, óók van Christus. Het drááit wel om Hem, maar het gáát niet om Hem. Het gaat om het herstel van de schepping.

Hiermee is overigens niet gezegd, dat Van Ruler geen oog had voor de unieke betekenis van Christus. Integendeel. In zijn *Verzameld Werk* staan persoon en werk van de Middelaar volop in de aandacht.

Bevinding

Kenmerkend voor Van Ruler is zijn kijk op de gescheppen werkelijkheid, – een uitgesproken zonnige kijk, die alles te maken heeft met de wijze, waarop hij het Oude Testament opvatte, en wel als een dóór en door 'aards' getuigenis. Vandaar de grote plaats, die de vreugde over de schepping in zijn werk inneemt.² Het tekent hem echter, dat zijn uitbundig "ja" tegen de schepping hand in hand gaat met een minstens zo sterke affiniteit met het bevindelijke leven, – een verwantschap, die ons des te meer opvalt, wanneer wij ons realiseren, dat de levenshouding in bevindelijke kringen veelal door wereld-mijding wordt gekenmerkt. Van Ruler brengt beide sferen bij elkaar. Ja, zijn aandacht voor de "wereld" heeft juist alles met het ingekeerde leven te maken. Door de focus alleen op het zieleleven doet men God tekort. Het geestelijk leven is niets anders dan de beleving van het aardse leven op de rechte wijze als kennis, gemeenschap en dienst van en met de enige en waarachtige God. De verborgen omgang met deze God in het gebed en het genot, dat ik heb in mijn pijp, horen dan bij elkaar, als hol en bol."³ En in een lezing uit 1961 horen wij hem zeggen: Het is God "oorspronkelijk en uiteindelijk te doen" om "ons aardse tijdruimtelijke leven"⁴.

Kernpunt

Keren wij nu terug tot deel VIa van het *Verzameld Werk*.

Uit het gegeven, dat in dit deel een zó groot aantal publicaties over het thema *theocratie* is opgenomen, blijkt zonneklaar, dat dit item in het denken van Van Ruler een bijzonder grote rol gespeeld heeft. Het was zonder meer een van de kernpunten van zijn denken. H.W. de Knijff spreekt zelfs van "de grondterm van zijn hele theologie".⁵

Het woord *theocratie* – gevormd uit de Griekse woorden *theos* (God) en *kratia* (macht, kracht) – betekent heerschappij van God en duidt een staatsvorm aan, waarin God c.q. de godheid als de gezagsdrager bij uitstek wordt beschouwd.

Bij het woord "theocratie" denken wij onwillekeurig aan artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, waarin wordt gesteld, dat de overheid is geroepen om "te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk van den antichrist te gronde te werpen". Deze doelstelling bleek echter in de situatie, waarin de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verkeerde, niet te verwezenlijken. Vandaar, dat de synode van de Gereformeerde Kerken in 1905 – eigenmachtig – besloot de veelbesproken zinsnede te schrappen. In de vaderlandse kerk echter bleef men aan het theocratische ideaal vasthouden. In dit verband denken wij behalve aan een groepering binnen de Christelijk-Historische Unie en in de Staatkundig Gereformeerde Partij vooral aan de Hervormde (Gereformeerde) Staatspartij (opgericht in 1921), waarin vooral de confessionele predikant ds C.A. Lingbeek (1867-1939) een belangrijke plaats innam, - een man, als weinig anderen geïnspireerd door het gedachtegoed van Philippus Jacobus Hoedemaker (1839-

1910), die, volstrekt afkerig van de denkbeelden van de Franse Revolutie en de Verlichting, de neutrale staat verwierp en een "staat met den Bijbel" nastreefde.

J.G. Barnhoorn, Nunspeet

Noten

- 1 A.A. van Ruler, *Verzameld Werk*, deel 6a, *De theocratie*. ISBN 978 90 239 7086 6, en deel 6b, *Cultuur, samenleving, politiek, onderwijs*. ISBN 978 90 239 7087 3, verzorgd door dr. D. van Keulen. De prijs van beide delen samen bedraagt € 115,-.
- 2 Kenmerkend voor hem is de titel, die hij heeft meegegeven aan een van zijn meditatiebundels "Sta op tot de vreugde" (1947).
- 3 *VW*, deel IVb, blz. 701.
- 4 Geciteerd door Tjerk de Reus in een recensie van *VW* 6a en 6b.
- 5 *VW*, deel VIa, blz. 9.

De meeste van deze is de liefde (I)

De nagedachtenis van Johanna Adriana Ader-Appels aan haar man

Johanna Adriana Ader-Appels (1906-1994) is bekend geworden als schrijfster van *Een Groninger pastorie in de storm* (1947) waarin zij verhaalt van de verzetsstrijd van haar man en van haar leven met onderduikers in de pastorie van Nieuw-Beerta – een dorp in het Groninger Oldambt waarvan de verste polders tot aan de Dollard reiken¹ in de oorlogsjaren. Het boek is echter meer dan een kroniek, het is ook, een lierzang van een vrouw voor haar man.² Haar man was de hervormde predikant Bastiaan Jan Ader (1909-1944) die in 1938 in Nieuw-Beerta beroepen was en zich in de oorlog door zijn verzetswerk – waarvan vooral moet worden genoemd dat hij meer dan tweehonderd joden heeft weten te doen onderduiken – buitengewoon onderscheiden heeft. Hij was één van die duizenden mensen die vanuit een diepe christelijke overtuiging zichzelf voor hun medemens hebben geofferd. Een ware discipel van Christus aan wie, brieven aan zijn vrouw en gedichten getuigen hiervan op aangrijpende wijze, hij zich in zijn stervensuur volledig heeft kunnen overgeven. In *Het verzet der hervormde Kerk* schrijft Touw dat de Kerk véél in hem heeft verloren, hij een veelzijdig begaafd mens was met grote mogelijkheden in de breedte en de diepte.³ In deze bijdrage willen we een beeld geven van mevrouw Ader zoals zij uit haar boek voor ons oprijst waarbij de allesomvattende liefde voor haar man centraal staat.

Johanna Adriana Appels werd te Driebergen geboren als het vijfde en laatste kind in een tamelijk welgestelde familie – haar vader bezat een aannemersbedrijf en haar moeder was vroedvrouw⁴ – en zij moet een gelukkige jeugd hebben gehad. In haar boek zou zij later met veel liefde over haar ouderlijk huis schrijven en mooie bladzijden wijden aan haar kunstzinnig begaafde en fijngevoelige broer Johan die vroeg gestorven is en die, samen met zijn vrouw en dochtertje, zijn laatste levensdagen heeft doorgebracht in de pastorie van Nieuw-Beerta. De beschrijving van deze dagen, van de zielsverheffende gesprekken, kan ook na ruim zeventig jaar nog steeds ontroering opwekken. Het is alles vol teerheid, van weemoed om al het schoons dat de aarde kan geven, de schoonheid van liefde, natuur en kunst, maar heel deze weemoed wordt uiteindelijk opgeheven in het geloof aan de opgestane Christus. Aan de vooravond van de laatste nacht van Johans leven keek zij samen met zijn dochtertje "naar de hemelgrot, waarachter de zon onderging. Een zee van licht straalde ons van daaruit tegemoet, zoals het geweest moet zijn op Golgotha, toen de zon onderging achter de kruisen. En aan één ervan hing Jezus. Onze aardse gebondenheid verbrak Hij door zijn Opstanding, onze zondige natuur reinigde Hij door zijn dood. De kosmische betekenis van het Kruis stond geschreven aan de hemel, in vlammen van

vurig rood, die zacht uitloeiden tot goud".⁵

Na haar schoolopleiding behaalde ze in Utrecht de akte Engels MO-A en volgde ze colleges theologie, waarna ze in Amsterdam op een redactie bureau ging werken. De wijze waarop zij en haar toekomstige man elkaar hebben leren kennen mag met recht een romance worden genoemd. Het was op een stralende dag in mei. Zij zat in een lege treincoupé, lezende in een geschiedenisboek, en in het bagagenet lag een bos sleedoorn die zij op de Holterberg had geplukt. Hij stapte bij haar binnen en aanstonds was er tussen hen die geheimzinnige en onverklaarbare aantrekkingskracht die er tussen man en vrouw kan zijn, het weten ook van het voorbestemd zijn voor elkaar. Ze keken naar het bloeiende landschap buiten waar de stammen van de berken wit in de zon glansden en een teer groen waas als een zilveren bruidssluiters om zich heen hadden. Met blijde stralende ogen keken zij hiernaar en naar elkaar en ze beseften iets van een diep geheim dat God voor hen bezig was te onthullen, herkennen Hem en elkaar. In Utrecht aangekomen namen zij afscheid, noemden alleen elkaars naam, lieten geen adres achter. Hoe zouden wij, zo vroeg zij zich af, elkaar nu terug kunnen vinden? Maar ze waren geweest als blijde onbezorgde kinderen en hadden elkaar onbevangen een blik in het zielenleven laten slaan: "Toen was de herkenning gekomen, en ook het verlangen, om elkaar nu niet weer kwijt te raken, maar elkaar wéér te zien, voor altijd. Wat God voor een mens bestemd heeft, gebeurt ook. Wij vonden elkaar weer, op die heugelijke dag in het park en wij zullen elkaar weer vinden daar, waar niet de nood van vele anderen ons gescheiden houdt, maar daar waar geen tranen meer zijn".⁶ Johanna Adriana Appels was overtuigd van Gods leiding in haar leven en zag haar bestaan in het perspectief van de eeuwigheid. Soms was het haar alsof wij in de eeuwigheid ons aardse bestaan zouden zien als een kleurige zeepbel aan de oppervlakte van het bestaan, waar alle hartstochten, angsten en vreugden verstild werden in de aanschouwing van een Werkelijkheid waarvan nu een enkele keer een tipje van de sluier werd opgelicht.⁷

Bastiaan Ader en Johanna Appels trouwden op 25 september 1935 in de Amsterdamse Willem de Zwij-

gerkerk. Wie een foto van het bruidspaar – op internet te raadplegen – heeft gezien zal onder de indruk komen van de knappe liefallige bruid en de voorname edele verschijning van de bruidegom. Het stormde op deze dag, maar toen ze in de kerk kwamen, waar het orgel de *Hochzeitsmars* van Mendelssohn speelde, was de zon doorgebroken, straalde het licht door de ramen en had ze zich nog nooit zo gelukkig gevoeld. Vele jaren later, het was inmiddels oorlog, zag ze vanuit haar Groninger pastorie de door storm voortgejaagde wolken voorbijgaan en terugblikkende op haar trouwdag vroeg ze zich af: "Was het symbolisch, die trouwdag in de storm, dat stralende licht in de kerk, die kop van Willem de Zwijger boven de ingang zijn zinspreuk in onze ringen? S.T.I.U.: Saevis, tranquillius in Undis Rust temidden van de woedende baren: een zeemeeuw, die stil op de hoogopslaanende golven drijft".⁸ Waarom hadden zij deze spreuk gekozen? Het was toch onbekend wat er over ons land en volk zou komen? Toch hadden ze soms een voorgevoel gehad dat hun leven niet gemakkelijk zou zijn, hen een veelbewogen leven wachtte, en door dit voorgevoel geleid kozen ze daarom deze spreuk. Het tekent haar dat ze hieraan toevoegde te hopen dat er toch altijd maar de rust mocht zijn die ons in staat stelt trouw te zijn zodat het licht met even overwinnende kracht mocht doorbreken als op haar stormachtige trouwdag.⁹

O. Dubois

1. H.C. Touw, *Het verzet der Hervormde Kerk*. Deel 1: *Geschiedenis van het kerkelijk verzet*. 's-Gravenhage 1946, blz. 627.
2. J.A. Ader-Appels, *Een Groninger pastorie in de storm*. Franeker 1976¹⁰. [Een typering van Ds. Vellenga die wordt vermeld op de achterflap van het boek].
3. Touw, *Verzet*, blz. 627-630.
4. Lemma van Eva Moraal in het *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*. URL: <http://resources.huylgens.knaw.nl/vrouwenlexicon>. Meerdere gegevens zijn hieraan ontleend.
5. Ader-Appels, *Groninger pastorie*, blz. 54.
6. *Ibid.*, blz. 334.
7. *Ibid.*, blz. 36.
8. *Ibid.*, blz. 206.
9. *Ibid.*, blz. 206-207.